

Hadis Dindir-9

Nureddin Yıldız'ın "Hadislerle Diriliş" (134.) dersidir.

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ الْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ. وَصَلَّى اللَّهُ وَسَلَّم عَلَى سَيِّدِنَا مُحَمَّدٍ وَعَلَى آلِهِ وَصَحْبِهِ أَجْمَعِينَ.

Âlemlerin Rabbi Allah'a hamd, Efendimiz Muhammed aleyhisselama, ailesine, ashabına salat ve selam olsun.

'Hadisin din olduğu, din anlamına geldiği' sloganımızı yerine oturtulmuş bir ifade olarak görüyor, fevrî söylenmiş bir cümle saymıyoruz. Zira Allah Teâlâ'nın bize iman etmemiz için Kur'an-ı Kerim gönderdiğini ve Kur'an olmaksızın cennete giremeyeceğimizi, bizden razı olmayacağını buyurduğunda tereddüt yoktur. İkinci aşamada ise Kur'an'ın bizzat kendisi, Kur'an'ı insanlar düzeyinde izah etme ve ona yaklaşmayı sağlama görevini Resûlullah sallallahu aleyhi ve selleme verdiğini söylemiştir. İnsanlar bir kitapçıdan Mushaf alarak oturup okuduktan sonra "bu kitap çok güzelmiş, bundan sonra anayasamız olsun bu" demediler. Kur'an'ı birisi getirmiştir ve onu bize Allah'ın gönderdiğini o birisi haber vermiştir. Resûlullah aleyhisselamın kimliğini açıklayan Kur'an, o kitabı "beyan etme" vazifesini nebiyy-i zışanın omuzlarına yüklediğini haber vermiştir.

Burada sözü edilen 'beyan' hayalî bir görev biçimi değil, pratiktir. Ashab-ı kiram Medine'ye gelerek Kur'an'ı almış ve ellerinde Kur'an ile geri gitmiş kimseler değillerdir. Medine bir kırtasiye dükkânı değildi. Sahabiler Efendimiz aleyhisselamın dizi dibine oturup ondan hadis aldı ve hayata böyle devam ettiler. Hadis aldılar zira Kur'an'ı nasıl anlayacaklarını ve uygulayacaklarının açıklanmasına ihtiyaçları vardı. Zaten hayatı boyunca bizzat Peygamber aleyhisselam, "öyle olmadı, böyle yapın" minvalinde ashabını ikaz ederek doğru yol ve yöntem hakkında onları sürekli bilgilendirmişti.

Allah Teâlâ, kitab-ı keriminde "namaz kılın" emrini buyurmuştu. Ashab-ı kerim bu emri aldılar. Mescide varıp namaz kıldılar. Fakat Resûlullah aleyhisselam böyle namaz kılan birini görmüş ve "git, önce namazını kıl çünkü kılmadın (sayıldı)" buyurmuştu. Hâlbuki az evvel namazını kılmış olan o adam bir kere daha kılarak Resûlullah'ın yanına yine geldi ama tekrar o cümleyi duydu: "Git namazını kıl çünkü sen namaz kılmadın." Adam üçüncü defa namazını kılıp Peygamber aleyhisselamın huzuruna tekrar çıkınca bir kere daha aynı tepkiyi duydu. O adam çaresizce, "ya Resûlallah, bundan başka namaz bilmiyorum" deyiverince, Efendimiz aleyhisselam ona rükûdan sonra biraz durmasını, kıyama, secdeye gitmeyi ve iki secde arasında biraz durmayı tarif etti. Anlaşıldı ki adam namazı esas anlamında biliyormuş ancak tadil-i erkân denen 'namazı kılma usulünü' bilmiyormuş.

Bu neyin örneğidir?

Namaz kılma emrini Kur'an'dan alırız ama Peygamber aleyhisselam onun nasıl uygulanacağını öğretmedikçe namazı nasıl kılacağımızı bilemeyiz. Bunun sayısız örneğinden sadece birini bile ele aldığımızda anlaşılır ki Resûlullah aleyhisselamın vazifesi, Kur'an'ı pratikleştirmektir. Dahası bu, din sayılacak bir şeydir ki dinin direği olan namazın geçerli olmadığını muhatabına haber vermekte ve doğrusunu tarif etmektedir. Kaldı ki o sahabinin sadece Kur'an'ın tarifıyla o iki rekât namazı da kılması mümkün olmazdı.

Kur'an ile baş başa kalındığında cehennem ile tehdit eden, cenneti öven, Allah'a ibadeti emreden ve bütün peygamberlerin de bunu öğütlemek için geldiklerini söyleyen, Allah'tan başkasına ilah niyetiyle bakmanın şirk sayılacağını anlatan, eski peygamberleri ve bizim peygamberimizi örnek olarak önümüze getiren bir kitapla karşılaşırız. Allah en büyüktür der, bunu okuruz. İbadet etmekten bahseder, bunu okuruz. Namazı, orucu, haccı emreder; hepsini okuruz.

Fakat bunların hiçbiri hakkında nasıl yapılabilecekleri ve nerede tam biçimde uygulanabileceklerinin kültürünü edinmeyiz. Haccetmek. Ne demektir bu? Belli günlerde Mekke'ye gitmek. Bu günler hangileridir ve orada nasıl hareket edilecektir? Belirsizlik hâkim gelir ve ibadet dünyasında başıboşluk, isteyenin keyfine geldiği gibi hareket edebilmesi peyda olur.

Bu, hadis-i şeriflerin Kur'an anlamına geldiklerini göstermektedir. Aynı sebeple ulemamız 'vahiy' mefhumunun 'okunan' ve 'okunmadan uygulanan' (ibadet olarak okunan ve ibadet olarak okunmayan) olmak üzere ikiye ayrıldığını ifade etmişlerdir. Kur'an-ı Kerim, Allah'ın vahyidir. Fatiha suresi namazda okunur, ibadet olur. Dedemizin ruhu için okuruz, sevap olur. Fakat Buharî'deki bir hadisi tutup namazda okuyamayız; okuyamamakla birlikte o da Allah'ın Peygamberi'ne söylediği bir söz olduğundan vahiydir.

Vaziyeti kabul etmekle ilgili iki seçeneğin olduğu bir yol ayrımından söz edilebilir: İnsan ya "Peygamber vefat etti, Kur'an bize emanet kaldı ve mesele kapandı" diyecektir ya da "Peygamber geldi, Kur'an getirdi ve kendisi de kıyamete dek içimizde olacaktır" yolunu kabul eder. Ashab-ı kiramının içinde sünneti ve hadisleri ile bulunan Resûlullah aleyhisselam, bizim aramızda da aynı yolla devam edecektir. **Ashab-ı kiram Medine'ye gelip sadece Kur'an'ı alarak ayrılışlar nasıl Müslüman olunacağını bilemeyecekler, pratiği Resûlullah'tan göremedikleri için de İslam'ı yaşayamayacaklardı. Biz de şimdi yalnızca Kur'an'ı almakla yetinerek sünnet ve hadis pratiğini görmezden gelirse kötürum Müslümanlık uygulayabiliriz ancak.**

Peki Müslüman olduğunu bildiğimiz-umduğumuz insanlar niçin hadis-i şerifleri yok kabul etmekte sakınca görmüyorlar? Ortada mühendislik, proje, art niyet vs. bulunduğunu ve niyet okuyabileceğimizi söylemek istemeyiz ancak sonucu biliyoruz: İblis, yaşanması mümkün olmayan bir Kur'an etrafında dönmemizde sakınca görmüyor, belki bu aşamadan bir süre sonra o Kur'an'ı kendi ellerimizle bırakabilmemiz için.

Hadis-i şerifler yürürlükten kaldırıldığında sözgelimi mahremiyet diye bir 'sorun' kalmıyor, kadın-erkek bir arada, herkes çayını-kahvesini içebiliyor. Veya alkolün sadece Mekke'de, cahiliye devrinde hurmadan yapılanı haram oluyor, bira otomatik serbest hâle geliyor. (Alkol hakkında azı-çoğu ilkesini hadis-i şerifler getirdiğinden ve "çoğu haram olanın azı da haramdır" prensibine buradan ulaşıldığı için bira veya sarhoş edici başka bir şeyin haramlığı sonucuna varılabiliyor. Aksi takdirde alkol-haramlık konusunda olduğu gibi başka birçok meselede de dengelerin altüst olması işten bile değildir.)

Hadis-i şeriflerin rafa kaldırılması, çok geçmeden Kur'an'ın kaldırılmasıdır. Allah muhafaza buyursun ki bundan da öte olmak üzere esasen, kaldırılmaksızın işe yaramaz hâle getirilmesidir. Örneği şöyle anlaşılabilir: İki Müslüman kardeşimiz bugün yaşadıkları Müslümanlığın pratik umdelerini bir listeye not alsınlar. Bir Müslüman ne yapıyor, hangi günlük âdetleri yaşıyorsa onu yazsınlar: Sabah namazı, anne eli öpmek, çalışmak, faizin haramlığı, zinanın yasaklığı... her neyse bunlar. Sonra da Fatiha'dan Nas suresine kadar Kur'an'da geçen Müslümanlık adına talimatları bir başka listeye başlıklar hâlinde çıkaralım. Görülecektir ki ilk liste bin maddeden oluşuyorsa ikinci liste, onun yüz tanesine bile yetişmemektedir.

Hâşâ, bu manzara elbette Kur'an'ın irşat için yetersiz olduğu anlamına katiyen gelmez. Lâkin Peygamber aleyhisselamın beyanı ortada olmadığı sürece mukaddes kitabımız, bugün yaşamakta olduğumuz Müslümanlığın ayrıntılarını vermemektedir. Ulaşılan netice bunu ifadeden ibarettir. İman meselesinde genel itibarla söz konusu edilebileceği gibi amel bahsinde de durum budur. İbadet, ahlak ve muamelat konularında ne yapıp yapamayacağımız konuları sadece Kur'an-ı Kerim ile anlaşılmaya çalışıldığında ya metni Nasreddin Hoca'nın kuşa çevirme kıssasında olduğu gibi üzerinde oynama ve tahrif gerçekleştirilecek ya da imanı kıt biri Peygamber aleyhisselamın beyan vazifesini üstlendiği bir akılsızlık sergileyecektir. Üzerindeki Peygamber beyanı ve izahı kaldırılmış ayetler başka türlü de taklit edilemeyeceklerinden, bu akıllı kıt kimseler kendi iradelerini ayet üzerinde tatbik ederek "ayetin aslında şöyle demek istediği" yönünde görüş bildireceklerdir.

Hâlbuki Peygamber aleyhisselamın izahatı dururken Müslümanlar niye bin yıl sonra gelmiş bir sıradan kişinin açıklamalarını ona tercih etsinler? Bu gafletle niteleyerek geçitirilemeyecek kadar büyük bir taarruzuna alet olmaktadır İblis'in. Hadislerden ziyade asıl hedef de Kur'an'ımızdır.

*

Hadislerin mevzumuz bağlamındaki konumunu Kur'an-ı Kerim'i anlamaya yardım ve insan düzeyinde izah etme olarak tespit ediyoruz. Peygamber aleyhisselamın ashabına yaptığı izahlar onlara yettiği gibi kıyamet günü gelinceye kadar yaşayacak nesiller için izah malzemesi yeterli olacak mı? Olmayacaktır. Zira İslam coğrafyası Medine'den daha fazlası hâline gelmiş, nüfus ve çeşitlilik artmış, dünya hayatı gelişmiş durumdadır. Peygamber sallallahu aleyhi ve sellem hadisi, bütün bu artış ve çoğalış rüzgârının getirdiği değişim sırasında, Kur'an her nerede duruyorsa orada olacaktır ancak hadis-i şeriflerin de muhatabı oldukları asrın insanının anlayacağı kıvama getirilmeleri lazımdır. Dil engeli aşılsa bile insanların anlama kapasitelerinin büyük farklar göstermesi, dinî birikimlerinin de uçurumlara varıncaya dek birbirinden değişik durumda oluşu bu aşamayı (fakihlerin dini izahı) gerekli kılar. Hiçbir şey yoksa bile ortada bir Arapça meselesi daima söz konusudur. Zaten Efendimiz aleyhisselamın dilinin Kur'an dili Arapça oluşu itibarıyla bütün Müslümanlar tarafından anlaşılması mümkün değildir. Resûlullah Arap'tır lâkin din Arap değildir.

Hadis-i şeriflerin insanlara ulaştırıldığı bir mekanizmanın oluşması gerekiyordu ki buna fıkıh denmiştir. Resûlullah hadisi izah etmiş, fakihlerse insanlara Resûlullah'ı izah etmişlerdir. Bunu Peygamber aleyhisselamdan yirmi sene sonra ashab-ı kiram, onlardan otuz sene sonra tâbiîn, otuz sene sonra ise Ebu Hanife yerine getirmiş ve böylece görev alımı sürüp günümüze kadar gelmiştir.

Cennetin anahtarı Kur'an,

Kur'an ile bağlantı kurabilmek için gönderilen peygamberlerin beyanı,

Peygamberlerin beyanı doğrultusunda onu bugünkülerin bugünkü nesle, yarınkilerin de yarınki nesle açıkladığı fakihler.

Bu üç aşamalı anlayış şöyle bir soruyu da akla getirebilir: Acaba biz Allah ve Resûlullah'a ilaveten bir de fukahayı katmak suretiyle inancımızı üçlemiş mi oluyoruz?

Allah'ın gönderdiği Kur'an'ın ibadet olarak okunan kitap oluşuna nazaran Peygamber aleyhisselamın Kur'an'a dair açıklamalarının ibadet olmayan izahlar oluşunu ifade etmiştik. Kur'an'ın bir iman, hüküm, amel kitabı olduğu kadar kıraat için de kullanıldığı fakat hadis-i şerifler din olduğu hâlde kıraat için kullanılmadıklarından, okunmaları ibadet yerine geçecek düzeyde değillerdir. Hatta Kur'an-ı Kerim'in hareketlerinden bir üstünü esre ile okumanın dahi asla makbul ve mümkün olmayacağı ortadayken bakıyoruz ki ulemamız, hadis-i şerifleri aktarırken anlam olarak da anlatmanın caiz olduğu şerhini düşmektedirler. Çünkü Peygamber aleyhisselamın sözleri taabbüdî değildir, Kur'an'ı okumak gibi okunmazlar.

Şöyle bir varsayımla konuyu örneklendirelim: Medine'de Efendimiz aleyhisselamın bir hadisini dinleyen otuz sahabinin on beşi onu nakleder. Bu nakiller günümüze ulaşır ve onları ele alırız. Biri demektedir ki, "Resûlullah fetih günü Mekke'ye başında siyah sarıkla geldi." Diğeri bunu, "Resûlullah siyah sarık da sarardı" şeklinde aktarıyor. Naklettiği ifadede öncekinde bulunan "Mekke" ve "fetih günü" ibareleri yok. Bir başkası ise "Resûlullah'ı Mekke'de siyah sarıkla gördüm, fetih heyecanı taşıyordu" şeklinde nakille karşımıza geliyor. Sonuçta on beş kişinin anlattığı tek hadise, farklı lisanla ve anlatımla kayda geçebiliyor. Lâkin bu kişilerin hepsi sıra Kur'an'a gelince mesela Fatihâ'nın tek bir okunuşunu rivayet etmişlerdir.

Hadis-i şeriflerin Kur'an ile farkı budur, Kur'an'dan bir basamak aşağıda durur ve onun muadili değillerdir. Bu taabbüdî bakımdan böyledir fakat hüküm açısından Müslüman'a dinini öğretiyor oldukları ortadadır.

Fukahanın bu iki halkanın ardından hemen ilk basamakta yer aldıkları ise düşünülmemelidir. Anlaşılmayı kolaylaştırmak için sembolik manada sayıları kullanalım: Kur'an zirvede, hadisler yüzde doksan ise fukahanın basamağı yüzde ellilerdedir. Çünkü fukaha, masum değildir. Peygamber aleyhisselamın bize ilettikleri Cebrail'den duyulan bilgilerdir. Fukaha ise gayret ederek, anlamaya çalışarak bilgiye ulaşır. Allah'ın onlara ilham ettiklerini bize açıklarlar. Bir peygamber gönderen Rabbimiz, müminlerin bilgiye ulaşmalarını temin için buna mukabil bin fakih göndermiştir. Peygamberin alternatifi yokken fakihin vardır. Kıyamet sabahına kadar canlı ve aktif kalması dilenen dinin kenara çekilmemesi, âlimlerin köşelerinde okumalarından ibaret bir kitap hâlinde olmaması için o ulemanın sürekli fikir alışverişi ve çarpıştırması içinde bulunmaları gerekiyor.

Biri ileri çıkıp Peygamber aleyhisselamın o güne ulaşan en güçlü hadislerini bir araya topladığını iddia edince en az beş yüz uzman, bu iddiayı didik didik ediyor ve eserin sağlamlığını sürekli teste tâbi tutuyorlar. Böylece Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellemin sünneti ebediyete kadar yaşayacak kıvamda kalıyor. Dahası, binlerce âlimden oluşan devasa bir heyet, yüzyıllara yayılan devamlılıkla Resûlullah'ın emanetini hem muhafaza etmiş hem incelemiş oluyor.

Kendilerini yüceltmeyen ve ilim talebesi olarak gören bu kişiler, benliklerini öne çıkarmadan dinlerini ileride tutma ihlasını gösterdikleri için de Allah Teâlâ işlerine bereket vermiş, ümmetin gözbebeği olmalarını nasip etmiştir. İmam Şafii'nin (Allah ona yerler ve gökler dolusu rahmet eylesin) bir cümlesi bu minvalde pek dikkat çekici ve ibret doludur. Şöyle der:

“İsterdim ki bu dünyada kim din namına bir şey öğrendiyse benden öğrenmiş olsun. Ama ben öldükten sonra hiç kimse de ‘bunu Şafii’den öğrendim’ demesin. Ben unutulayım, Allah'ın dini kalmış olsun.”

İlmî silsilesi Abdullah ibni Ömer'e ulaşan İmam Malik, onun devrinde bir nevi 'kitap' manasına gelen adlandırma olarak 'muvatta' başlığıyla meşhur olan eser verme geleneğine uyarak meydana koyduğu, ashab-ı kiramın rivayetleri ve fikirleri hakkındaki *Muvatta* adlı eserini yazdığı zaman talebeleri ona, herkesin muvatta yazdığı bir zamanda niye kendisinin de aynı adla eser verdiğini soruyorlar. Şöyle cevap veriyor: “İçlerinden sadece Allah için olan kalır.”

Yalnızca o güne kadar altmıştan fazla muvatta başlıklı kitabın Medine'de yazılmış olduğu tahmin ediliyor. Fakat bugün dünyada yalnızca bir tane muvatta var: İmam Malik'in *Muvatta'sı*.

İşte bu heyecan ve samimiyet onların din yolunda gösterdikleri gayreti çoğaltmış ve berekete kavuşturmuş, namları müminler arasında yüzyıllarca sürmüştür. Şayet Allah rızasından başka bir şeyi gaye edinerek konuştukları tek kelimeleri olsaydı Allah Teâlâ onların günümüze dek taşınmalarını nasip etmezdi. Haricîler ve Mutezilîler de günümüze gelmişlerdir elbette ancak nefretin örneği olarak; bu âlimler ise ilmin ve takvanın örneği olarak taşındılar, bugünkü nesillerin ibadetlerinden hâsıl olan sevaplardan da pay toplamak üzere adları yaşamaktadır.

*

Allah'a en ihlaslı ibadet eden ve imanı en kuvvetli insan, Abdullah'ın oğlu Muhammed sallallahu aleyhi ve sellem idi. Hiçbir beşere Allah'ın adını onun gibi zikretmek nasip olmamış, olmayacaktır. “Allah'tan en çok korkan ve huşu içinde olan” müminin kendisi olduğunu buyurmaktadır. Bunun içindir ki küfür cephesi, çatlasa ve gayzından mahvolursa bile onun adını silmeye çalıştıkça çabaları boşa çıkacaktır. Sünnet-i seniyyesi unutturulamayacak, tek bir hadisi bile imha edilemeyecektir. Allah için

olan, kıyamete kadar kalacaksa, Allah için yapılan en samimi ve ihlaslı iş onun gayretleridir ve kıyamete dek adı da amelleri de kıyamete dek bakidir.

Hadis dindir, derken bunu “aman unutmayalım yoksa kaybolur gider hadisler” manasında ifade etmiyoruz. Söz konusu ettiğimiz husus, bizim hadisi kaybetmemiz hâlinde Rabbimizin huzuruna çıkarken mahcubiyetten ve imanımıza halel gelmesinin tafisi imkânsız vaziyetinden kaçamayacağımızdır. Yoksa dünyanın başka yerlerinde her zaman için Resûlullah’ın adını andıkça rikkat ve samimiyet ile gözleri yaşaran müminler bulunacaktır.

Ashab-ı kiram -Allah onlardan razı olsun- için Resûlullah hakkında olduğu derecede geçerli sayılmamakla birlikte elbette, bahis mevzuu edilebilecek bu samimiyet, ihlas ve gayret de Allah’ın onların adını ve yaptıklarını zayi etmemesinin garantisidir. Kitle olarak Rabbimiz onları müminlerin gözü önünde canlı tutacak, şan ve namları silinmeksizin dünya var oldukça duracaklardır.

Hatta o kadar ki tek hususiyeti İbni Abbas radiyallahu anı görmekten ibaret olan Mücahid, ashap neslini gören ve dizleri dibine oturmakla şereflenen tâbiîn neslinden olmakla birlikte, bugün istifade ettiğimiz her kapağı açılan tefsirde illa onun görüşlerine yer verildiği görülür. Ne mezarı bellidir ne kaç yaşında vefat ettiği... İbni Abbas’a tutunmuş, o da emaneti ihlas ve samimiyet ile insanlara izah etmiş. Allah bu ihlası görmüş ve ikisinin de adını yaşatmış.

Sonra Malik bin Enes’e bakarız: Bugünkü yaygınlığı yüz yıllar süren bir devreyi aşarak sağlamıştır. Allah onu da ihlasını ödüllendirmek suretiyle adının yaşamasıyla canlı tutmaktadır. Resûlullah’a tutunani, Resûlullah’a tutunmuşlara tutunani da unutturmamıştır Allah. Talebeleri bile onun bazı yanlışları olduğunu söylemişler icabında fakat o, sırf Allah’ın adını unutturmadığı vefası sebebiyle Allah tarafından günümüze dek namı yaşatılarak sönmeksizin kalmış.

Ona tutunan İmam Şafiî, yukarıda bahsettiğimiz “Ben unutulayım, Allah’ın dini kalmış olsun” anlayışından ötürü bu ihlasının mükâfatını daha dünyadayken almış ve adıyla, eserleriyle yaşamış. Dergisini sattırmak, grubunu büyütme, ticaret, şöret için değil sadece Allah rızası için çalışınca karşılığı böyle oluyor. Talebeleri bir gün ona çok kitap yazdığını söyleyerek bunca eserin taşınmasının ve kopyalanmasının da bir çeşit dert olduğunu ima ettiklerinde şöyle cevap vermiş: “Yazdıklarımız haktır, hak kaybolmaz, merak etmeyin.”

Öyle de oldu nitekim. Yazdıkları hâlâ ortadadır. Öleli yüzlerce yıl olmasına rağmen Allah onun eserleri nefes almaya devam etsin diye binlerce âlimi, kitapları üzerinde çalıştırmış ve hâlâ çalıştırmaktadır. Vefatı üzerinden beş yüz yıl geçmiştir ama çıkar İbni Hacer diye biri, meydana getirdiği düşünce ekolünü ihya eder. Nevevî gelir, Sübkî gelir ve ekolünü senin vefatından çok sonraları yaşatır, sistemleştirirler. Mısır’da ölmüşsündür ama Asya’dan Amerika’ya kadar adın ölümsüz olmaktadır. Sen ki Allah’ın adını murat etmişsindir.

Bir sonraki basamakta ona tutunan biri de vardır. Ashab-ı kiramdan İbni Ömer’e Malik bin Enes tutunmuştu. Şafiî de Malik bin Enes’e tutunmuştu. Şafiî’ye ise Ahmed bin Hanbel tutunmuştur. Ondandır hadis ve fıkıh bilgisi tahsil etmiştir ancak o da Resûlullah’ın hadisi, sünneti ve şeriatını ölüm pahasına ayakta tutma mücadelesi sebebiyle mücahitliğiyle yaşamaktadır.

Ahmed bin Hanbel’e de Buharî tutunmuş, o da hocasına kalite getiren eserler vermiştir. Buharî’ye Müslim tutunmuştur. İbni Mace de Müslim’e tutunmuştur.

Zehebîler, İbni Hacerler, Nevevîler onlardan önceki bütün bu büyük isimlere tutunmuşlardır. Kimse bunca uğraştan karnını doyurmak ve menfaat elde etmek gibi bir amaç gütmemiş, herkes silsiledeki yeriyse Allah’ın dinini yaşatma hedefine gayret etmiştir. Allah da hepsinin isimlerini yaşatmıştır. En başta yer alan Resûlullah hariç hiçbiri ise masum değildir, ‘her yaptığı güzel’ denecek mertebeleri yoktur. İnsan olarak yaşamış ve çalışmış, çalışmalarını insanlara sunduklarında da olumlu/olumsuz

